

A narrativa oral na revista

nós

Camiño Noia

Universidade de Vigo

Nos estudos de folclore e de etnografía, o termo 'oral' é equivalente ó de 'popular', e ambos opóñense a 'escrito' ou de autor. E a narrativa oral engloba varios xéneros, desde as historias lendarias ás crenzas, pasando polos contos-tipo e os romances. Neste artigo vou falar só de contos en relación coas lendas e as crenzas.

● CONCEPTO DE 'CONTO' FRONTE A OUTROS XÉNEROS NARRATIVOS

O conto non é un concepto científico e a definición que lle dan os folcloristas non está determinada con límites precisos, que, por outra parte, non son os mesmos hoxe que hai sesenta anos. Na actualidade, chámasele conto a calquera tipo de relato considerado de ficción, incluídas as lendas e as crenzas; mais a idea de ficción que temos hoxe non é a que tiñan nas nosas aldeas hai un século. Daquela, as comunidades rurais crían na aparición das ánimas, na premonición da morte, na actividade do demo e nos milagres dos santos. E, malia a fantasía que tivesen as historias, dábasele veracidade. Podían terlle sucedido a alguén da familia, da veciñanza ou mesmo ser unha anécdota persoal de quen a refería. Eran, en cambio, conside-

rados irreais (de ficción) os contos maravillosos, de enxeño e, mesmo, os realistas, situadas nun tempo e nun espazo indefinidos.

Os primeiros folcloristas europeos tiveron en conta a percepción que as comunidades campesiñas tiñan sobre as historias que contaban e, tratando de organizalas en grupos diferenciados, déronlle o nome de 'lendas' ás historias fantásticas, especialmente sobre milagres, que o pobo consideraba verdadeiras o mesmo que as 'crenzas': historias do demo, sobre mortos aparecidos (ánimas), mitos dos mouros e maleficios das bruxas. E limitaron o xénero 'conto' ás historias que a xente refería como irreais. Os mitos defínense como historias dun pasado remoto que se interpretan coma representacións colectivas de feitos e personaxes de carácter heroico, misterioso ou relixioso.

Nas tradicións orais de todos os países, os contos de humor (chistes e anécdotas) pódense contar atribuíndollas á xente da contorna e en lugares coñecidos da comunidade. Sen dúbida, coa intención de interesar na historia ós receptores, e mesmo se chegan a contar como un suceso da propia experiencia, empregando expresións do tipo: «Ti ben coñeces aquel outeiro, pois foi alí onde apareceu...», «Contábame a

miña sogra esta cousa verídica», «Din os vellos que hai algún tempo...», «Nun lombeiro cerca do meu pue- blo...», «Na parroquia de Xuvencos había un cura»... Son fórmulas introdutorias nas que se pretende situar a historia, sucedida nun tempo indeterminado pero nun lugar coñecido pola comunidade.

Alfredo Brañas

Seguindo o criterio dos folcloristas alemáns, Stith Thompson ([1946] 1972: 31) define o conto de maxia co termo «Märchen»: «unha narración longa que contén unha sucesión de motivos ou episodios. Transpórtanos a un mundo irreal sen localización nin caracteres definidos, e no ámbito do marabilloso». Unha definición moi limitada, que só serve para aplicar ós contos que se sitúan «no ámbito do marabilloso» e deixa fóra os de animais, os realistas (novelescos) e os chistes, tamén realistas. Na súa definición de conto, Julio Camarena (1946-2004) salienta a intención de quen conta de evitar a veracidade do relato introducindo fórmulas como: «Érase una vez...», «había en tempos antigos...», que son características dos contos marabillosos –de princesas, adiviñas ou seres monstruosos–, pero non dos contos doutras seccións:

En el cuento /.../ las acciones relatadas no pretenden en modo alguno ser tenidas por verídicas. Es más, los cuentos suelen ser iniciados y concluidos con unas fórmulas de entrada y salida que marcan claramente lo que constituye un paréntesis en la realidad vivida por el auditorio. Es como si lo

que va a contar se situara en unas coordenadas geográficas-temporales distintas a las conocidas.

(Camarena 1997:48).

Na actualidade, hai certo consenso entre os folcloristas en definir o conto oral como un texto narrativo que conta unha historia (un suceso) presentada como irreal e que vive na tradición oral de varios países, en versións semellantes ou diferentes cos mesmos ‘motivos’¹. Mais, desaparecida practicamente a narrativa tradicional da transmisión directa e a falta de veracidade nos milagres e na aparición dos mortos, a idea de ‘conto’ como unha historia de ficción amplíase notablemente. E hoxe tanto as antigas crenzas coma as lendas percíbense como relatos de ficción e, malia non estaren clasificados no catálogo internacional², algúns catálogos rexionais insírenos como subtipos na sección de contos que lle corresponda.

● CONTO GALEGO A TRAVÉS DA HISTORIA

Na teorización do rexionalismo galego de Alfredo Brañas e Manuel Murguía no século XIX, como na doutros teóricos europeos do nacionalismo, a identidade do pobo baséase nas ideas do poeta e filósofo alemán Johann Gottfried von Herder (1744-1803), creador do *Volksgeist* (espírito do pobo). Un concepto que se manifesta nas creacións literarias das comunidades campesiñas analfabetas, e que está alicerzado en dous elementos intimamente relacionados: a lingua, considerada o máis significativo dos fenómenos culturais, e a herdanza cultural recibida por tradición oral. Nesos dous elementos os pobos asentan a súa individualidade, a súa identidade e a súa forma peculiar de expresión e comunicación nas sucesivas etapas da súa historia, nas que se mesturan elementos inmutables de antigas tradicións con elementos variables individuais. Eu diría, que tamén coas historias chegadas doutras tradicións.

Na concepción dos nosos teóricos galeguistas, a identidade de Galicia xustifícase, sen dúbida, na lingua de seu, mais tamén na raza e na rica cultura ancestral na que o pobo manifesta o seu xenio creador fronte ós

1. Os motivos narrativos no folclore narrativo son as unidades mínimas da narración: saída dos fillos da casa, as maldicións, curación con plantas exóticas, etc.

2. *The Types of International Folktales*, elaborado por Stith Thompson, que tivo varias reedicións nos anos 1926, 1962 feitas por el. En 2004 publicouse unha nova edición en tres volumes, revisada e aumentada, feita polo folclorista alemán Hans-Jörg Uther.

outros pobos. Así, ó pasado común celta engádesse o importante elemento romano e, a estes, as creacións chegadas de todas partes do mundo, polo Camiño de Compostela e por outras vías.

Partícipe das ideas rexionalistas e entusiasta das creacións literarias da oralidade, Rosalía Castro glosa cantigas do pobo como estaban a facer polos mesmos anos Fernán Caballero e Emilia Pardo Bazán. E, como demostra coa publicación do «Conto gallego» (1864)³, debía ter intención de reelaborar contos da oralidade. De xeito que, podemos dicir que os contos e as cantigas populares foron os primeiros alicerces da identidade galega.

Un dos primeiros traballos de recolla de manifestacións literarias da oralidade fíxoo o crego galeguista Juan Antonio Saco y Arce (1835-1881), que tiña preparado para publicar un libro de *Literatura Popular de Galicia*, que á súa morte queda no prelo e non será editado ata 1987, máis de cen anos despois, polo seu parente Juan Luís Saco Cid⁴.

Saco y Arce morre o mesmo ano en que Antonio Machado y Álvarez funda en Sevilla «El Folklore Andaluz» seguindo o modelo da *Folklore Society*, creada en Londres en 1878, para recoller da fala as manifestacións do folclore. Por iniciativa de Machado, en 1884 un grupo de eruditos galeguistas crea na Coruña a «Asociación del folklore Gallego», que chega a presidir Emilia Pardo Bazán sen interese ningún pola recuperación do galego. As actividades da asociación no referente á narrativa oral foron escasas, limitáronse á recolla dun pequeno número de contos que lle enviaron a Machado; textos que el publicaba na «Biblioteca de las tradiciones populares españolas», e que foron aparecendo en publicacións galegas dos seus recolectores. Ademais diso, a asociación publica unha importante colección de cantigas populares recollidas por José Pérez Ballesteros e elabora un cuestionario sobre folclore galego que non tivo repercusión. Parece que o ano 1891 se constitúe en Santiago unha «Asociación rexionalista gallega» coa mesma intención de recoller e estudar materiais da tradición popular, mais nada se sabe das súas actividades.

Rosalía de Castro

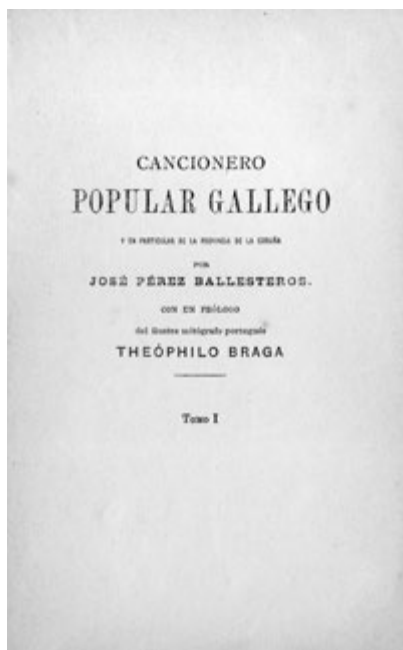

3. Ríos Panisse (1995) e Noia (2005).

4. *Literatura Popular de Galicia. Colección de coplas, villancicos, diálogos, romances, cuentos y refranes gallegos, editados pola Deputación de Ourense*. O problema para lingüistas e folcloristas é a manipulación que se fixo dos contos orais, traducidos ó castelán e redactados literariamente pola man clerical con comentarios didácticos. Dos textos do pobo só quedan os motivos.

Valentín Lamas Carvajal, creador e director da revista *O Tío Marcos da Portela* (1876-1889), e os rexionalistas Amador e Anselmo Montenegro Saavedra e Manuel Pardo Becerra, que fundan *A Monteira* (1889-1890), valoraban o pobo como unha entidade unificada pola lingua, a cultura e a raza, e recollen as súas creacións nas páxinas das súas revistas. O mesmo fan na Habana Xosé Ramil e Antonio de P. Cea nas de *Follas Novas* (1897-1908) e, xa nos inicios do século XX, Armando Peña en *O Tío Pepe*, que inicia a súa andadura sinalando que vén loitar contra o caciquismo («Guerra ós caciques!») e defender a raza galega («Viva a Raza!»). Ningunha desas publicacións tivo como prioridade recoller contos da oralidade, déronlle preferencia á denuncia do caciquismo opresor do campesiñado e ó asentamento da identidade galeguista. Os contos que hai limítanse a unhas poucas mostras, na súa maioría, chistes e relatos didácticos ou relixiosos; non hai contos de maxia (*Märchen*). E aqueles non dan para facer unha colectánea ampla e variada como as que fixeron por esas datas Teófilo Braga e Adolfo Coelho en Portugal, por citar só colectores do país veciño. O que é de lamentar, pois daquela o número de contos que circulaba en Galicia de boca en boca, das xeracións dos maiores ás novas, era inmenso.

As Irmandades da Fala (IF), malia basear as súas ideas na reivindicación da cultura rural por ser un dos alicerces da nación, tampouco tiveron entre os seus obxectivos recoller contos da oralidade. Tal como expoñen na «Seición de Cultura e fala» do seu programa, están máis preocupados por dotar de lexitimidade o galego falado e traballar pola implantación da lingua en ámbitos de uso urbano. E para iso vían esencial a creación dunha escola dramática galega e dunha editorial⁵ de textos divulgativos para difundir o 'bo galego'. Centrando os esforzos na normalización da lingua, varios escritores das Irmandades escriben contos costumistas reelaborando motivos e temas de contos orais. Pois levados pola vontade de depuración da fala querín 'literaturizar' ('culturizar') as creacións populares interferidas polo castelán e sen fixación normativa na escrita. Nin *O Tío Marcos da Portela* (1917-1919)⁶, convertido en órga-

5. A «Seición de Cultura e fala» está no punto 6º do programa das IF, e aparece reproducido na primeira páxina de *O Tío Marcos d' A Portela*, o 7 de agosto de 1918.

6. *O Tío Marcos d' A Portela* fundárase en Ourense Valentín Lamas Carvajal o ano 1876 e dura catro anos, ata 1880. En 1883 volve a publicarse ata 1889, dirixida tamén por Lamas Carvajal. Entre 1917 e 1919, dirixida por Higinio Ameijeiras e Xavier Prado Rodríguez (Lameiro) é o voceiro das IF. Entre os colaboradores habituais figuran: Leandro Carré, Manuel Lugrís, Avelino Rodríguez Elías, Antón Losada Diéguez, Eladio Rodríguez González, López Abente e Victoriano Taibo

no de difusión do programa das IF de Ourense, que parece dirixirse a un público rural, nin *A Nosa Terra* (1916-1936), dirixida por Antón Villar Ponte, insiren nas súas páxinas contos folclóricos, é dicir, contos tradicionais recollidos da fala. Na sección «Contos da terra» o *TMP* publica trinta contos, chistes e anécdotas sobre comportamentos tipificados do campesiñado galego con trazos de comicidade utilizando motivos folclóricos. A maioría -vinte e un- están asinados por Asieumedre (Manuel Lugo) e oito por Leandro Carré, que, á parte destes, publican máis fóra da sección. *ANT* ten unha liña semellante á do *TMP* respecto ós textos literarios, e publica tamén os contos de Lugo e Carré, ademais dos doutros narradores costumistas como Ricardo Carballal. A diferenza entre *TMP* e *ANT* está na vontade de modernización da literatura desta última, coa publicación de composicións de autores vangardistas e de pensamento urbano, que pretendían facer unha narrativa afastada dos modelos ruralistas. Representan estas ideas Evaristo Correa Calderón como poeta e Gonzalo López Abente como narrador que quixeron poñer a literatura galega á par das europeas.

Centrados na recuperación do galego como lingua de cultura, as IF non entenderon o valor dos etnotextos⁷ transmitidos polo campesiñado. E tampouco nesa etapa de rexurdimento nacionalista se fixo en Galicia ningunha antoloxía de contos tradicionais⁸. O que supuxo un fondo atraso no ámbito da folclorística galega respecto a outros países europeos e da península.

VICENTE RISCO E A ETNOGRAFÍA

O interese de Vicente Risco pola etnografía e o folclore vénlle da súa etapa de estudante na Escola Normal de Maxisterio de Madrid (1913-1916), onde asiste ás aulas do antropólogo Luís de Hoyos Sáinz (1868-1951). Este profesor, licenciado en antropoloxía e bioloxía, amplía estudos nas universidades de París e Berlín, onde estuda a metodoloxía comparativista no folclore que lle aprenderá ó seu alumnado no seminario de «Folclore y artes populares» na Escola Normal de

Evaristo Correa Calderón

Madrid, ó que asiste Risco. Hoyos escribe unha serie de obras nas que expón as súas ideas sobre antropoloxía e inclúe a cultura tradicional no estudo de disciplinas como a fisioloxía e a socioloxía. O maxisterio de Hoyos marcou os primeiros traballos de Risco sobre aspectos do mundo rural galego, que anos despois publicará na *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares* e en *Cuadernos de Estudios Gallegos* do Consejo Superior de Investigación científica.

En 1917, como catedrático na Escola Normal, Risco parece esquecerse da etnografía para dedicarse á reflexión estética e á literatura como parte da arte nas páxinas da revista *La centuria* (1917-1918) que crea con Arturo Noguero. Será un ano despois, coa conversión ó galeguismo, cando volve interesarse pola etnografía e o folclore. Acepta as teorías de Murguía sobre a orixe celta do pobo galego a partir dos datos achegados polas tradicións inmateriais da nosa cultura, nas que o historiador coruñés basea a construción histórica do pobo galego. Ideas, como se dixo, elaboradas a partir da teoría herdiana, e que Risco desenvolverá en textos teóricos como: «O sentimento da Terra na raza galega» (1920) e, sobre todo, na *Teoría*

7. O termo «etnotexto» equivale a texto da tradición oral engloba calquera tipo de texto: cantiga, conto, crenza, lenda...; termos que utilizarei cando me refira a un deles en concreto.

8. A antoloxía *Contos populares da Galiza* (Porto 1968) de Lois Carré Alvarellos (1898-1965), que, se non consta como membro das IF, estivo relacionado con elas, podémola situar no primeiro terzo do século XX. E como nos casos citados, tratou de mellorar os textos orais con outra redacción.

do nacionalismo galego (1920) onde fai referencia á creación cultural do xenio de raza celta («ariana»), que lle dá a súa personalidade ó pobo galego e o diferenza doutros pobos da península.

A REVISTA NÓS

Risco, Otero Pedrayo e os demais fundadores da revista *Nós* queren ampliar os ámbitos de traballo das IF nun programa de achegamento á cultura europea que, en parte, continúa o da última etapa de *ANT* no que se refire á literatura de autoría persoal e de reivindicación das vangardas. Mais *Nós* comprométese tamén coa «realidade viva da Galicia popular, portadora dunha tradición cultural que viviu na oralidade ao longo de séculos de marxinação e abafamento», como se di na Presentación da reedición de *Nós* en 1979. E iso, certamente, faise por iniciativa de Risco, que se manifesta contra o 'falso' progreso industrial e urbano das grandes cidades que, na súa opinión, son deshumanizadoras; vendo, en cambio, nas tradicións rurais a base para chegar a un «socialismo verde» aplicando as ideas de Brañas. Risco e Otero, en especial, mais tamén os galeguistas que os acompañan na empresa de *Nós*, defenden a construción dunha Galicia que recobre a súa capacidade creativa como cultura diferenciada, coa que «contribuiría á civilización universal». E ó tempo que emprenden unha decidida tarefa para revitalizar a literatura, a arte e as tradicións, nas páxinas da revista comprométese a dar visibilidade ás diferentes manifestacións etnográficas de Galicia, como se di nas «Primeiras verbas» que inician a andaina de *Nós*:

Temos unha fe cega, asoluta, inquebrantabel na vitalidade e no xenio da nosa Raza, e mais na eficacia do noso esforzo para levala ó cumprimento do seu fado glorioso.

.../

Nós ha ser a representación no mundo da personalidade galega na súa ansia de s'afirmare coma valor universal, autóctono, diferenciado, dentro ou fóra da Terra.

Nós ha ser a afirmación pra sempre do verdadeiro ser de Galicia, do Enxebrismo, no que ela ten, de-

be e quere persistire. O Enxebrismo é a nosa orixinalidade específica, a nosa capacidade de creación, o noso autóctono dinamismo mental.

É dicir, comprometidos co «xenio da raza», os dirixentes da revista danlles presenza nas súas páxinas ás creacións tradicionais que representan o «verdadeiro ser» (o *Volksgeist*) da raza galega, e evitan os relatos costumistas. Así, desde o número 1, *Nós* dedica unha sección especial á publicación de etnotextos e traballos sobre etnografía, o «Archivo⁹ filolóxico e etnográfico de Galicia», dirixida por Vicente Risco, que explica en que vai consistir.

Nas páxinas de Nós darase tino e acollida preferente ás investigacións etnográficas, filolóxicas e folk-lóricas e a toda clas de estudos que se proponñan o millor coñecemento do pobo galego.

Nesta sección iremos publicando tódolos datos recollidos e cantos se podan recoller, conforme vaian chegando ás nosas maus.

Na listaxe dos XIX 'capítulos' (temas) que poden aparecer na sección a «Literatura popular» figura no capítulo IV. E non se especifican como temas os contos nin as cantigas, aparecen inseridos no capítulo da literatura popular e terán unha presenza importante na revista. Dos cento corenta e catro números que saen de *Nós*, entre o 30 de outubro de 1920 e o mes de Nadal de 1935, o «Arquivo» está en setenta e nove, pouco máis da metade. Aparece con continuidade só nos sete primeiros; a partir do 8 a aparición é esporádica, está en números seguidos e deixa de estar nos seguintes. Por outra parte, as seccións son desiguais en temas e tamaño; algunhas teñen só media folla con listaxes de adiviñas, refráns, léxico ou topónimos, mentres outras ocupan ata tres ou catro follas con contos, cantigas e artigos. A razón débese, posiblemente, á dependencia que tiña a dirección da revista de dispoñer de textos para compoñer a sección. Os etnotextos publicados no «Arquivo» son na súa maioría cantigas populares, refráns, locucións diversas e adiviñas. Só en trinta e dous números de *Nós* atopei narrativas (contos, crenzas e lendas). Con todo, ademais desta sección, aparecen contos en artigos de etnografía, folclore, arqueoloxía ou prehis-

9. A partir do nº 38 do 15 de febreiro de 1927 substitúese o castelanismo «Archivo» por «Arquivo». E desde o nº. 11 do 26 de xuño 1922, Galizia pasa a Galiza

toria, frecuentes nas páxinas da revista, como en: «Prehistoria e folclore do Barbanza» de Bouza Brey e Cuevillas, que se reparte en varios números de *Nós*, de 1927 a 1928¹⁰, ou nos de Antonio Fraguas sobre o «O culto ós mortos»¹¹ e «Do folk-lore de Armeses-Listanco»¹², cos que inicia o seu labor de etnógrafo.

A partir de 1928 iníciase no «Arquivo» a publicación de breves monografías etnográficas dunha parroquia galega, encabezadas polo epígrafe «Resposta a un cuestionario», que conteñen datos esquemáticos sobre aspectos da vida cotiá da parroquia ou aldea estudada. Os artigos van asinados polos autores, que, en xeral, son alumnos de Risco, e algúns levan unha introdución del sobre o lugar estudado. Así o di o propio Risco no número 55 de *Nós*:

O ano pasado propuxen eu ós meus alumnos de Historia da Escola Normal d'Ourense, un cuestionario en resumo, anque compreto, comprendendo os principais puntos d'etnografía e folk-lore pr'o estudo d'unha bisbarra ou d'unha fregresía, pra qu'o encheran perante o punto de Natal. Obtiven respostas verdadeiramente intresantes e Nós vai-nas agora publicar enteiras...

Nestas monografías hai cantigas, refráns e outras locucións características da parroquia, pero non hai textos narrativos.

En total, teño rexistrados en *Nós* setenta contos breves, na súa maioría clasificados, no catálogo universal

ou só en catálogos rexionais: español, portugués ou galego, esencialmente. Son contos de animais ou apólogos na terminoloxía de Risco, relixiosos, de aparecidos (ánimas), de bruxas, chistes e recitados; non hai contos maravillosos, nin novelescos, de adiviñas nin obscenos, eróticos di Risco, e afirma que «son moitísimos» na tradición galega.

O mesmo ano de 1928, Risco imparte a conferencia anual do Seminario de Estudos galegos sobre a literatura oral, «Ensaio d'un programa p'ro estudo da literatura popular galega»¹³, onde dá a súa interpretación do que é para el a literatura popular:

O tema e o tídoo apropiado pr'esta parola había ser: a y-Alma galega na literatura popular. Efeitivamente, eiquí está o qu'importa qu'esa literatura seña a manifestazón d'unba alma sustancial e distinta /.../ Hoxe os feitos culturais considéranse coma manifestazóns visíbeles e externas d'unb'alma coleitiva, como formas criadas pol-a y-alma d'un pobo, que por ela s'espresa, e todas elas, coherentes unhas co-as outras, sinb que ningunba delas poida ter un desenrolo independentes, compoñen unba espresión fisionómica compreta, que o historiador pode interpretar. Determina-a y alma d'un pobo nas súas formas culturás enxebres é o que chamamos interpretazón fisionómica da historia. En realidade iste conceito venlle á historia da etnografía, e d'eiquí a importancia capital que boxe ten esta ciencia. O noso intento, pois, responde ás arelas da ciencia dos nosos días.

10. *Nós*, n.ºs. 46: 9, 47: 3, 49: 7, 50: 20, 51: 43 e 52: 71.

11. *Nós*, n.º. 87, 15 de marzo de 1931, pp. 42-46.

12. *Nós*, n.º. 96, 15 de Nadal de 1931, pp. 221-226.

13. Está publicada no n.º. 56 de *Nós*, pp. 142-155.

Risco, que daquela dirixía a Sección de Etnografía e folclore do Seminario de Estudos Galegos, quere seguir as ideas do seu mestre Hoyos, pero non ve claro como desenvolver a da relación da literatura coa ciencia, e atribúeo ó atraso dos estudos de folclore en Galicia:

A y-alma galega na literatura popular é tema doado para tratar liricamente, mais imposíbele, polo d'agora, de tratar centificamente.

./.../

O estudo da literatura popular galega áchase aínda no comezo d'esta laboura: temos algunhas coleccións de cantigas e copras, algunhas de refráns e algúns romances; mais as leendas, os contos, os apólogos, as adeviñanzas, e tódal-as demais manifestazóns da musa popular, é somentes agora e, cómpre dicilo: gracias á revista Nós, que encomezan a ser recollidas a oito (Nós 56: 142).

A formación etnográfica recibida de Hoyos e a carencia de coñecementos en folclore levan a Risco a dicir a que «a nosa literatura, tanto erudita coma popular, ten algo seu que non ten outra ningunha, ten unha expresión característica e inconfundíbele, ten unha fisonomía particular.» Nin diferencia os xéneros narrativos, nin sabe que a maior parte da narrativa que circula de xeración en xeración nas nosas comunidades rurais é universal. Páxinas máis adiante do mesmo artigo, dedícalle varios parágrafos á narrativa oral, que el chama «épica narrativa», e divídeala en 'lendas' e 'contos' seguindo o criterio de Arnold van Gennep (1914)¹⁴, ó que cita. E fai unha división dos contos en cinco tipos: maravillosos, exemplares, humorísticos, eróticos e mnemotécnicos que corresponden ós recitativos (*Formula Tales*), dando unha definición de cada un deles, agás os humorísticos e os eróticos. E de novo mostra a confusión que ten neste ámbito ó dicir que os contos maravillosos «se relacionan coas lendas e tratan moitas vegadas os mesmos asuntos» (Nós 56: 145). É certo que as vellas lendas, como os mitos, poden converterse en contos e confundir os asuntos, mais neses casos, o tratamento é como conto de ficción por parte de quen conta. Engade, logo, que os contos «ademiten outra clasificación fundada nos temas: contos de bruxas, de lobos, de ladrós, de caza, d'abades, de xastres,

do demo, das ánimas, de bestas, do zorro, e outros que non quero citar.», que eu supoño que son os que el chama 'eróticos' ('obscenos'), a maioría sobre os cregos.

Por unha parte, Risco ten un concepto amplo do 'conto' e inclúe nel as crenzas nas ánimas, nas bruxas, nos nubeiros, nos tronantes ou no demo, xunto ós chistes e ós contos de animais. Mais, por outra parte, para el o conto galego é un relato que, na súa idea, manifesta a idiosincrasia do mundo galego desde unha perspectiva etnográfica. E aí debe estar a razón de que Nós non rexistire contos maravillosos, excluídos por consideralos alleos ás características do ser galego. Entendía Risco que ese tipo de contos xunto ós de adiviñas, que eran comúns cos doutros países europeos, non formaban parte da nosa cultura. E, polo tanto, non entraban no proxecto de Nós de arquivar as expresións lingüísticas e os contos nos que se manifestase o espírito do pobo. Respecto á ausencia na revista de contos obscenos, en especial referidos ós cregos, tan presentes aínda na nosa tradición, foi debido quizais á «censura preventiva»¹⁵.

O criterio de Risco cambiará despois da estadía de catro meses en Berlín, o ano 1930, a onde vai cunha bolsa de estudos para ampliar coñecementos en etnografía e folclore. Alí aprende o método histórico-comparativo que os folcloristas alemáns estaban a aplicar á narrativa oral e coñece os traballos da Escola de Folclore de Helsinki, polo menos, os de Antti Aarne na primeira edición do catálogo de contos *Verzeichnis der Märbentypen* (1910). Non sabemos se chegou a ver a segunda edición, ampliada polo folclorista americano Stith Thompson (1885-1973) despois da morte de Aarne, que se publica en inglés en 1926 co título *The Types of International Folktales*, que divide os contos en varias seccións: *Animal Tales*, *Religious Tales*, *Realistic Tales*, *Tales of the Stupid Ogre*, *Anecdotes and Jokes and Formula Tales*. Seccións que, con pequenas modificacións, continúan utilizándose nas últimas edicións do catálogo internacional e nas dos catálogos rexionais.

Á volta a Galicia, sen facer previamente unha ampla colección de contos en que basear a clasificación,

14. Arnold van Gennep (1873-1957), de orixe alemá, vive desde neno en Francia e escribe as súas obras en francés. Un dos seus libros máis coñecidos é *La formation des légendes*, publicado en castelán en 1914, edición que Risco debeu ler.

15. Concepto formulado por Roman Jakobson (1973) para explicar a existencia de contos que non se difundiron mentres outros tiveron unha gran difusión.

Risco elabora unha pequena 'guía' «Pra recoller contos galegos», cun reducido número de tipos (os que el supón que son galegos) escollidos do *Verzeichniss der Märbentypen*. A guía quedou inédita e foi editada en 1970, corenta anos despois de facela, polo Museo de Pontevedra. É inservible polo limitado número de tipos que presenta, que están seleccionados sen outro criterio que a intuición do autor, e deixa fóra centos de contos galegos. Con todo, malia a falta de utilidade para a catalogación, o folleto móstranos que en 1930 Risco coñecía a metodoloxía da clasificación de contos, que quizais tiña pensado utilizar na publicación das monografías etnográficas elaboradas na «Sección de Etnografía e folclore» do Seminario de Estudos Galegos pola súa iniciativa en: *Calvos de*

Randín (1930), *Terra de Melide* (1933), *Santa Marta de Moreiras* ([1925-35] 1968) e *Santa María de Velle* (1936). Na recolla de datos etnográficos das parroquias inclúese o apartado de literatura popular no que aparecen todos os tipos de contos (tamén os maravillosos) na acepción folclórica, recollidos da boca dos e das informantes diferenciando os xéneros narrativos.

De continuar con eses traballos, hoxe poderíamos ter unha grosa antoloxía de contos galegos do primeiro terzo do século XX cando a tradición estaba activa. A guerra civil e as súas consecuencia deixaron os traballos de folclore inconclusos e a revista *Nós* sen continuidade.

BIBLIOGRAFÍA

- AARNE, Antti e Stith Thompson. *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia/ Academia Scientiarum Fennica, 1928 (FF Communications. Vol. LXXV, n.º 184). Primeira revisión 1961, segunda 1981.
- BOGGS, Ralph S. *Index of Spanish Folktales*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, FF Communications, n.º 90, 1930. Segunda edición, 1993.
- CA-CHE 1995: Camarena, Julio e Maxime Chevalier. *Catálogo tipolóxico del cuento folklórico español*. Vol. I, *Cuentos maravillosos*. Madrid, Gredos, 1995.
- _____. 1997. *Catálogo tipolóxico del cuento folklórico español*. Vol. II, *Cuentos de animales*. Madrid, Gredos.
- _____. 2003a. *Catálogo tipolóxico del cuento folklórico español*. Vol. III, *Cuentos religiosos*. Alcalá de Henares: Centro de Estudios cervantinos.
- _____. 2003b. *Catálogo tipolóxico del cuento folklórico español*. Vol. IV, *Cuentos-novela*. Alcalá de Henares: Centro de Estudios cervantinos.

- CARDIGOS, Isabel e Paulo Correia. 2015. *Catálogo dos Contos Tradicionais Portugueses* (Com as versións análogas dos países lusófonos), dous volumes. Santa María da Feira: Edições Afrontamento e CEAO.
- JACKOBSON, Roman e Petr BOGATYREV. 1973. «Le folklore, forme spécifique de création», *Questions de poétique*. Paris: Éditions de Seuil, pp. 59-72.
- NOIA, Camiño. 2005. «De la Matrona de Éfeso (A-Th 1510) a la compasiva viuda gallega» en *Revista de Dialectología y Tradiciones populares*, volumen LX, 2, páxs 149-164.
- _____. 2010. *Catálogo tipolóxico do conto galego de tradición oral*. Vigo: Servizo de publicacións da Universidade de Vigo.
- RIOS PANISSE, M^a do Carme. 1995. «Contos da miña terra (1864), primeira edición do 'Conto gallego' atribuído a Rosalía de Castro», *Grial*, n.º 126, abril-xuño, pp. 257-280.
- UTHER, Hans-Jörg. 2004. *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography*, tres volumes. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica. Folklore Fellows Communications, vols. CXXXIII, CXXXIV, CXXXV, n.ºs 284, 285 e 286. Nova edición con adición de tipos e supresión doutros.